ISSN 2591-1201 LETNIK 4 • 2020 • ŠTEVILKA 1 IN 2

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva
Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor
ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov
www.scnr.si

Leto izida: 2020

Redakcija te številke je bila zaključena 2. 11. 2020.

Lektoriranje in prevod povzetkov
Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom
Inštitut Karantanija

Tisk
Nonparel, d. o. o.

Naklada
300 izvodov

Cena te številke
15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 4 • 2020 • ŠTEVILKI 1 IN 2

VSEBINA

Uvodnik

Tamara Griesser Pečar
Koroški plebiscit – ob stoletnici
7

Razprave

Aleš Šafarič
Telesnovzgojna organizacija Orel po 1. svetovni vojni
21

Marica Karakaš Obradov
Doseljavanje Slovenaca u NDH s posebnom osvrtom na područje Korduna i Banovine
67

Damjan Hančič
Revolucija v okupirani Ljubljani v letih 1941 in 1942: žrtvoslovni prikaz njenih posledic
91

Mirjam Dujo Jurjevčič
Biti partizan, vaški stražar ali domobranec
119

Jelka Piškurić
»Sistem socialistične demokracije in razvoja socialističnega gospodarstva stremi za tem, da se formirajo gospodarsko močne občine«
155

David Petelin
Od več ljubljanskih do enotne mestne občine
177

Aleš Maver
Rim 45 pr. Kr., Milan 395 po Kr., Metlika 1999 po Kr.: Neprijetnost in nujnost spomina na državljansko vojno
217

Predstavitev zgodovinskih virov

Ivo Jevnikar
Ob spominih Francija Heinriharja o bojih za severno mejo
241

In memoriam

Renato Podbersič ml.
Pavle Borštnik
267

Recenzije

Mateja Čoh Kladnik
Leon Štukelj in Tovarišija
277

Tomaž Kladnik
Slovenski razkol
281

Renato Podbersič st.
Z udarno pestjo
287

R a z p r a v e

Prejeto: 4. 9. 2020
1.01 izvirni znanstveni članek

Jelka Piškurić[1]

»Sistem socialistične demokracije in razvoja socialističnega gospodarstva stremi za tem, da se formirajo gospodarsko močne občine« ali kako je nastala Občina Ljubljana Vič - Rudnik

Izvleček

V prispevku je obravnavan upravni razvoj območja nekdanje Občine Ljubljana Vič - Rudnik. Z uvedbo komunalnega sistema leta 1955 je prišlo do večjih sprememb v organizaciji in obsegu občin. Njihovo število se je začelo zmanjševati, mestni predeli pa povezovati s podeželjem. Nazoren primer tega je bila Občina Ljubljana Rudnik. Proces združevanja se je nadaljeval do leta 1961, ko je med drugim nastala velika Občina Ljubljana Vič - Rudnik.

1 Dr. Jelka Piškurić, znanstvena sodelavka, Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, SI – 1000 Ljubljana, jelka.piskuric@scnr.si.

Eden od pomembnejših razlogov za združitev viške in rudniške občine je bila želja oblasti po enakomernejšem gospodarskem razvoju mestnih in podeželskih predelov. Prispevek prikaže tudi gospodarske osnove nekdanjih občin Ljubljana Vič in Ljubljana Rudnik ter posledice, ki jih je upravno združevanje prineslo za razvoj območja.

KLJUČNE BESEDE: *Ljubljana Vič - Rudnik, 1955–1961, občina, nastanek, upravna zgodovina*

Abstract

The article deals with the administrative development of the area of the former Municipality of Ljubljana Vič - Rudnik. The implementation of the communal system in 1955 led to larger changes in the organisation and range of municipalities. Their number began decreasing, and city areas began connecting with rural areas. This is illustrated by the Municipality of Ljubljana Rudnik. The process of merging continued until 1961, when the large Municipality of Ljubljana Vič Rudnik was formed as well. One of the more significant reasons for merging Vič and Rudnik into one municipality was the authorities' goal of achieving a more uniform economic development of city areas and rural areas. The article also shows the economic foundations of the former municipalities of Ljubljana Vič and Ljubljana Rudnik as well as the consequences the administrative merging had on the development of the area.

KEY WORDS: *Ljubljana Vič - Rudnik, 1955–1961, municipality, formation, administrative history*

Uvod

Ko je bil sredi leta 1955 v lokalno samoupravo vpeljan komunalni sistem, je prišlo do bistvenih sprememb v organizaciji in obsegu občin.[2] Oblasti so želele z novo komuno k neposrednemu sodelovanju in upravljanju pritegniti najširši krog ljudi.[3] Pomembno vlogo pri reorganizaciji je imela tudi politična želja po odpravi socialnih in razrednih razlik ter razlik med mestom in podeželjem. Tako se je leta 1955 začel proces združevanja Ljubljane z njenim podeželskim zaledjem, ki se je večinoma zaključil leta 1961.

Od leta 1955 do začetka šestdesetih let se je število občin zmanjševalo, območje obstoječih pa povečevalo. Pristojnosti občin so se postopoma večale in počasi se je krepila njihova finančna samostojnost.[4] Čeprav naj bi bila v občino povezana območja s skupnimi interesi ter pogoji za gospodarski in družbeni razvoj, so vanje združevali zelo heterogena območja. Prav tako se je izkazalo, da je bil vpliv občanov na odločanje majhen.

Rudnik

Občina Ljubljana Rudnik je ob ustanovitvi leta 1955 že kazala značilnosti opisanih upravnih sprememb. Poleg manjšega

2 Janez Kopač, »Kraji in občine kot upravnoteritorialne enote 1945–1955«, *Arhivi*, št. 2/2005, str. 211, 212; Zakon o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji, *Uradni list LRS*, št. 24/1955, str. 477–513.

3 Sergij Vilfan, ur., *Ljubljana, 1945–70*, Mestni arhiv, Ljubljana 1970, str. 10, 11.

4 Božo Grafenauer, *Lokalna samouprava na Slovenskem, teritorialno-organizacijske strukture*, Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, Maribor 2000, str. 309.

mestnega dela je obsegala precejšnje podeželsko zaledje oziroma katastrske občine Dobravica, Golo, Gradišče, Ig, Iška Loka, Iška vas, Karlovško predmestje, Lanišče, Pijava Gorica, Rudnik, Tomišelj, Trnovsko predmestje (del), Vino (del), Vrbljenje, Zapotok in Želimje.[5] V tem smislu se je širila tudi v naslednjih letih. Leta 1959 ji je bil priključen del ukinjene Občine Borovnica (katastrske občine Jezero, Kamnik, Preserje in del Brezovice),[6] leta 1960 pa še večina prav tako ukinjene Občine Lašče.[7] Po velikosti je bila ena od največjih občin Okraja Ljubljana okolica, obsegala je 31.330 hektarjev, od tega 14.000 hektarjev obdelovalnih površin in 14.500 hektarjev gozdov.[8] Štela je 18.100 prebivalcev, od katerih je bilo le 2400 delavcev in uslužbencev.[9]

Kljub temu da je imela občina po sestavi površin pretežno podeželski značaj, pa kmetijstvo ob začetku šestdesetih let ni več predstavljalo pomembnejšega vira zaslužka. Precejšen del površin sta namreč obsegala barje in zemlja slabše kakovosti. Intenzivno kmetovanje tako ni bilo razvito in velik del

5 Zakon o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji, *Uradni list LRS*, št. 24/1955, str. 495.

6 Drugi del je pripadel Občini Vrhnika. Gl. Zakon o spremembah zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji, *Uradni list LRS*, št. 17/1959.

7 Tri katastrske občine so bile priključene Občini Ribnica. Gl. Zakon o spremembah zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji, *Uradni list LRS*, št. 2/1960; Zakon o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji (prečiščeno besedilo), *Uradni list LRS*, št. 37/1960.

8 ZAL, LJU 694, Občinski komite Zveze komunistov Slovenije Ljubljana Rudnik (dalje OK ZKS Ljubljana Rudnik), t. e. 1, a. e. 3, Poročilo na združitvenem plenumu ZK Občine Ljubljana Vič in Rudnik, 23. 1. 1961, str. 1.

9 Prav tam.

prebivalstva si je zaslužek začel iskati v industriji ali obrti.[10] Na začetku leta 1960 je v občini delovalo osem kmetijskih zadrug.[11] A tudi industrija je bila slabše razvita, čeprav so jo imeli za eno od glavnih gospodarskih vej. V občini so obratovala podjetja Utensilia Ljubljana, ki je proizvajala tekstilno orodje in potrebščine, Lesnopredelovalna industrija Podpeč, ki je izdelovala lesno galanterijo, Kovinska industrija Ig, ki je izdelovala kmetijske stroje in težko pločevinasto embalažo, Vedrog na Lavrici, ki se je ukvarjal s kozmetiko in čistilnimi sredstvi, obrat stavbnega mizarstva na Škofljici in Tovarna pletenin Angora, ki je imela obrata na Rudniku in v Velikih Laščah. V Plešah je bil obrat Posavskih rudnikov barita, ki pa je bil že v zatonu.[12] Vidimo, da sta bila v mestnem delu občine le dva obrata, drugi pa so bili v podeželskem delu.

Še slabše je bila razvita obrt, tako družbena kot zasebna. V okviru družbenega sektorja so obratovali Lesno-kovinolivarsko podjetje Galjevica, Tekstilka, Galvanotehnika in Avtoservis.[13] Za trgovino pa so zapisali, da je ena najbolj zapostavljenih dejavnosti, saj v celotnem povojnem času ni bila deležna skoraj nobenega razvoja. Večja trgovska podjetja so imela v občini le posamezne poslovalnice. Mreža trgovin je bila slabo razvita, še zlasti v podeželskem delu.[14] Tudi turistično občina ni bila razvita, kljub temu pa so potencial videli v nekaterih turističnih

10 Prav tam.

11 Prav tam, str. 4.

12 Prav tam, str. 1, 2. Rudnik v Plešah so zaprli leta 1963. Gl. *Pleše pri Škofljici – rudnik barita – DEDI*, http://www.dedi.si/dediscina/393-plese--pri-skofljici-rudnik-barita, pridobljeno 3. 9. 2020.

13 ZAL, LJU 694, Občinski komite Zveze komunistov Slovenije Ljubljana Rudnik (dalje OK ZKS Ljubljana Rudnik), t. e. 1, a. e. 3, Poročilo na združitvenem plenumu ZK Občine Ljubljana Vič in Rudnik, 23. 1. 1961, str. 3.

14 Prav tam, str. 4.

točkah: Iški vintgar, Kurešček, Turjak, Krim in Jezero pri Podpeči. Ob Ljubljanici je bil v gradnji rekreacijski center Livada.[15]

Veliki infrastrukturni izzivi so se prav tako pojavljali na drugih področjih. Najtežja je bila problematika šolstva. V občini je bilo 22 osnovnih šol z 90 oddelki. Kljub šolski reformi je bila na prelomu desetletja večina šol še nižje organiziranih. V programu so bile gradnje novih šol: Oskar Kovačič na Rudniku, šole v Velikih Laščah in na Igu, medtem ko je bila šola na Škofljici predvidena le za adaptacijo. Ker je to predstavljalo obsežen finančni zalogaj, so bili za pridobitev sredstev na zborih volivcev izglasovani krajevni samoprispevki.[16] S samoprispevki se je zbralo tudi nekaj sredstev za ureditev nujnih komunalnih potreb. Na Rudniku pa so gradili še nov zdravstveni dom.[17]

Vič

Občina Ljubljana Vič je ob ustanovitvi leta 1955 tudi že obsegala podeželsko zaledje, a v manjši meri. Vključevala je jugozahodni del mesta Ljubljana od Šišenskega hriba čez Tivoli do železniškega prehoda na Erjavčevi cesti, nato po Aškerčevi cesti do Ljubljanice, od tam pa celotni predel Viča do mestnega obrobja, Dobrove in Šujice. Vanjo se je vključil tudi večji del dotedanje Občine Brezovica z naselji Brezovica, Notranje Gorice, Vnanje Gorice in Plešivica.[18] S tem so bile vanjo zajete katastrske občine Brezovica (del), Dobrova (del), Glince (del),

15 Prav tam, str. 4, 5.

16 Prav tam, str. 5.

17 Prav tam.

18 ZAL, LJU 79, Občinski ljudski odbor Ljubljana Vič (dalje ObLO Ljubljana Vič), t. e. 81, a. e. 211, Zapisnik 1. seje Občinskega ljudskega odbora nove Občine Ljubljana Vič, 18. 8. 1955, str. 4, 5; t. e. 82, a. e. 212, Družbeni plan Občine Ljubljana Vič za leto 1956, str. 1.

Gradišče (del) Krakovsko predmestje (del), Podsmreka (del), Šujica (del), Trnovsko predmestje, Vič, Zgornja Šiška (del).[19] Merila je 5768 hektarjev, od česar je na mestni del odpadlo 2996 hektarjev, na podeželskega pa 2772. V mestnem delu je ob ustanovitvi živelo 22.028 prebivalcev, v podeželskem 2660. Ker so odbornike volili glede na število prebivalcev, je bilo s podeželja le pet odbornikov od skupno 42.[20]

Mestni del je bil gospodarsko razvitejši od podeželskega, občina pa je spadala med srednje razvite v Sloveniji.[21] Kljub temu so zapisali, da so bile industrijske kapacitete zastarele, tudi kmetijstvo je bilo potrebno razvoja.[22] Največ prebivalcev Občine Ljubljana Vič je bilo zaposlenih v industriji, sledili sta zasebna obrt in družbena obrt. Nekaj več jih je bilo zaposlenih še v gradbeništvu in trgovini, druge panoge so bile slabše zastopane. V kmetijstvu je delalo le 136 aktivnih prebivalcev.[23]

Največja tovarna v občini je bila Tobačna tovarna. Poleg nje so obratovali še Žika, obrat podjetja Ljubljanske tovarne hranil, nekaj obratov Ljubljanskih opekarn, obrat Log Opekarne Grad, obrat SKIP, ki je izdeloval vijake, tovarna Vinocet, ki je izdelovala kis ter predelovala sadje in zelenjavo, Tovarna zamaškov in Tovarna kemičnih izdelkov Ilirija.[24] Leta 1958 je bilo v občini že nekaj več podjetij. Sedež sedmih je bil v občini. To so bila Žičnica, Tovarna vijakov, Tovarna kemičnih izdelkov Ilirija, Tovarna konzerv Vič, tovarna testenin Pekatete, Vinocet in

19 Zakon o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji, *Uradni list LRS*, št. 24/1955, str. 496.

20 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 81, a. e. 211, Zapisnik 1. seje Občinskega ljudskega odbora nove Občine Ljubljana Vič, 18. 8. 1955, str. 5.

21 Prav tam, str. 7.

22 Prav tam, str. 8, 9.

23 Prav tam, str. 6.

24 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 82, a. e. 212, Družbeni plan Občine Ljubljana Vič za leto 1956, str. 4, 12.

Tobačna tovarna. V občini je imela sedež tudi Elektrogospodarska skupnost Slovenije ELES. Devet podjetij pa je imelo v občini svoje obrate. To so bili Elektro Ljubljana – okolica, livarna podjetja SKIP Vižmarje, tri opekarne podjetja Ljubljanske opekarne, obrat za izdelke iz plute podjetja Plutal, obrat Žika podjetja Kolinska tovarna hranil, Kvasarna Pivovarne Union, mlin podjetja Žito Ljubljana, kartonažni obrat Kartonažne tovarne, obrat Instituta za elektroveze ter obrat podjetja za izdelavo filmov Film servis.[25] Najmočnejše podjetje je ostajalo Tobačna tovarna, težava vseh pa je bila zastarela oprema.[26] Na področju gradbeništva so v občini delovali Projektantsko podjetje Elektroprojekt, Splošno gradbeno podjetje Objekt in Splošno gradbeno podjetje Stavbenik.[27]

V družbenem sektorju je ob ustanovitvi občine delovalo sedem obrtnih podjetij, dva obrata in 11 obrtnih delavnic.[28] Zasebnih obrtnikov je bilo 384.[29] Na območju občine je bilo še 21 trgovin, ki so bile v sestavu štirih trgovskih podjetij, in 19 gostinskih obratov.[30] Obrt je bila pomembna gospodarska panoga v Občini Ljubljana Vič tudi pozneje. Večja obrtna podjetja so bila Zadružna tehnika Livar, Čevljarska zadruga Mivka, KIP – keramika in pečarstvo, Pohištvo, Mizarstvo Trnovo in Mizarska zadruga Ljubljana Vič. Poleg tega je bilo v občini še več manjših obrtnih delavnic in obratov, le število zasebnih obrtnikov se je nekoliko manjšalo. Leta 1957 jih je

25 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 97, a. e. 244, Bilten Občinskega ljudskega odbora Ljubljana Vič, št. 6, 20. 1. 1958, str. 10–14, 18.

26 Prav tam, str. 12, 14.

27 Prav tam, str. 15.

28 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 82, a. e. 212, Družbeni plan Občine Ljubljana Vič za leto 1956, str. 10.

29 Prav tam, str. 11.

30 Prav tam, str. 8–10.

bilo 348, zaposlovali pa so 313 pomočnikov in delavcev.[31] A kljub vsemu so občini prinašali precejšnje dohodke.[32] Tega leta je bilo v občini 24 trgovin z mešanim blagom (od tega dve v sklopu kmetijskih zadrug), dve trgovini s sadjem in z zelenjavo, ena trgovina z vinom, ena tržnica, pet trafik in ena bencinska črpalka. A preskrbo potrošnikov so ocenili kot slabo urejeno in nesodobno, predvsem zaradi premajhnih in zastarelih prostorov ter pomanjkanja skladišč. Poleg tega je bilo trgovin premalo za naraščajoče potrebe.[33] V gostinskem sektorju je delovalo 23 gostiln v družbenem sektorju, ena zasebna gostilna, šest delavskih restavracij in ena dijaška kuhinja.[34]Kmetijstvo je bilo slabše razvito. V občini sta bili dve državni posestvi, Kmetijsko posestvo Ljubljana in Kmetijsko posestvo Bokalce, ki sta se ukvarjali predvsem z živinorejo. Poljedelstvo je bilo zaradi pretežno barjanskih tal slabše razvito.[35] Kmetijsko posestvo Ljubljana, ki je leta 1955 nastalo iz posestev Log in Jesenkovo, se je kmalu spet preimenovalo v Jesenkovo. Toda razvoj posestev so ovirali raztresenost parcel, neurejenost barjanskih tal in pomanjkanje sredstev za mehanizacijo.[36] Na območju občine so bile še štiri zadruge, na Viču, Brezovici, v Vnanjih Goricah in Notranjih goricah. Vanje je bilo vključenih 41 odstotkov vseh kmečkih gospodarstev.[37] Nekaj let pozneje so zapisali, da »*kmetijske zadruge na območju občine s sedanjo*

31 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 97, a. e. 244, Bilten Občinskega ljudskega odbora Ljubljana Vič, št. 6, 20. 1. 1958, str. 18, 19.

32 Prav tam, str. 23.

33 Prav tam, str. 24–26.

34 Prav tam, str. 26.

35 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 82, a. e. 212, Družbeni plan Občine Ljubljana Vič za leto 1956, str. 5, 6.

36 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 97, a. e. 244, Bilten Občinskega ljudskega odbora Ljubljana Vič, št. 6, 20. 1. 1958, str. 16.

37 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 82, a. e. 212, Družbeni plan Občine Ljubljana Vič za leto 1956, str. 7, 8.

delavnostjo nimajo kake posebne perspektive«.[38] Sicer pa je bilo v občini še 356 zasebnih kmetijskih gospodarstev in 2297 »*tako imenovanih vrtičkarjev*«.[39]

Tudi za Občino Ljubljana Vič je bilo značilno slabo stanje na komunalnem področju (vodovodnem, kanalizacijskem in cestnem). V mestnem delu so se prav tako srečevali s stanovanjsko problematiko in pomanjkanjem stanovanj. V marsikateri šoli je bil zaradi prostorske stiske organiziran dvoizmenski pouk, slabe razmere so bile tudi v vrtcih.[40] Kljub postopnemu razvoju so razmere tudi v naslednjih letih ostajale podobne.

Leta 1960 se je Občini Vič priključila še Občina Dobrova.[41] Predsednik občinskega ljudskega odbora Dobrova je ob tem povedal, da je v občini poleg tovarne Elektronika in Tovarne pletenin Rašica razvita tudi lesna industrija. Prebivalstvo se je pretežno ukvarjalo s poljedelstvom, medtem ko naj bi bilo za turizem zanimivo območje Polhovega Gradca in Črnega Vrha. Kot enega od težjih problemov je izpostavil urejanje infrastrukture.[42]

38 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 97, a. e. 244, Bilten Občinskega ljudskega odbora Ljubljana Vič, št. 6, 20. 1. 1958, str. 18.

39 Prav tam.

40 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 81, a. e. 211, Zapisnik 1. seje Občinskega ljudskega odbora nove Občine Ljubljana Vič, 18. 8. 1955, str. 9.

41 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 90, a. e. 220, Poročilo in predlog k sklepu o priključitvi Občine Dobrova Občini Ljubljana Vič; Zakon o spremembah zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji, *Uradni list LRS*, št. 3/1961, str. 102.

42 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 90, a. e. 220, Obravnava in sklepanje o predlogu sklepa o priključitvi Občine Dobrova k Občini Ljubljana Vič, str. 5–7.

Združitev

V skladu s politiko zmanjševanja števila občin in njihovega združevanja je februarja 1961 prišlo do združitev občin Vič in Rudnik, le katastrska občina Karlovško predmestje z delom naselja Ljubljana se je priključilo Občini Ljubljana Center.[43] Istočasno so se nekatera primestna naselja združila z mestnim delom Viča in Rudnika.[44] Ob koncu leta 1961 se je Občini Ljubljana Vič - Rudnik priključila še katastrska občina Rakitna,[45] ki je obsegala 2105 hektarjev in eno, istoimensko naselje. V njej je živelo 417 prebivalcev v 133 gospodinjstvih. Predlog za priključitev so podali volivci Rakitne, k čemur je moral soglasje podati tudi Občinski ljudski odbor Cerknica.[46] Taka upravna ureditev je trajala vse do preoblikovanja lokalne samouprave leta 1994.

Gospodarsko močne občine naj bi bile po mnenju oblasti nujne za razvoj komunalnega sistema in samoupravljanja, za dvig gospodarskega potenciala in življenjske ravni prebivalcev.[47] Tudi v novem občinskem glasilu *Naša komuna* so zapisali, da

43 Zakon o spremembah zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji, *Uradni list LRS*, št. 3/1961, str. 102.

44 Odredba o združitvi nekaterih naselij na območju okraja Ljubljana, *Uradni list LRS*, št. 3/1961, str. 102, 103.

45 Zakon o spremembah zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji, *Uradni list LRS*, št. 32/1961, str. 493.

46 ZAL, LJU 80, Skupščina Občine Ljubljana Vič - Rudnik, t. e. 1, a. e. 1, Obrazložitev predloga dnevnega reda 3. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev in 3. skupne seje obeh zborov ObLO Ljubljana Vič - Rudnik, 23. 3. 1961, str. 1.

47 ZAL, LJU 78, Občinski ljudski odbor Ljubljana Rudnik (dalje ObLO Ljubljana Rudnik), t. e. 2, Zapisnik 28. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev ObLO Ljubljana Rudnik, 16. 1. 1961, Razprava o združitvi občinskega ljudskega odbora Ljubljana Rudnik in občinskega ljudskega odbora Ljubljana Vič, str. 1.

so se z združitvijo občin poleg povečanja teritorialnega obsega povečale »*možnosti za hiter razvoj in za delovanje družbenega in gospodarskega samoupravljanja*«, omogočen pa naj bi bil tudi enakomernejši razvoj gospodarskih panog.[48]

Združena Občina Ljubljana Vič - Rudnik je bila največja od vseh ljubljanskih občin. V njej je živelo 54.000 prebivalcev.[49] Poleg mestnega dela, Viča in Rudnika, je obsegala obsežno podeželsko zaledje, ki se je raztezalo zahodno in južno od Ljubljane: na zahodu v Polhograjsko hribovje ter dolino Horjulščice in Gradaščice, na jugu na Ljubljansko barje ter naselja ob njegovem robu, na Rakitniško planoto, Krim in Mokrec z zaledjem ter na območje Velikih Lašč. Občina je bila po geografski, socialni in ekonomski strukturi zelo raznolika. Od skupno 52.303 hektarjev površin je kar 23.047 hektarjev odpadlo na obdelovalne površine in 22.256 na gozd. V mestnem delu, ki je zavzemal manjši del površine, je živela več kot polovica prebivalstva: 33.957 oziroma 62,8 odstotka. Podeželski del je obsegal večji del površine, a je bil redko poseljen. Tam je živelo 19.692 prebivalcev oziroma 37,2 odstotka.[50] Nekdanji občini Ljubljana Rudnik in Dobrova sta imeli izrazito kmetijski značaj, narodni dohodek na prebivalca je tam znašal nekaj izpod 200.000 dinarjev. Še posebej podeželje je bilo gospodarsko manj razvito. V nekdanji Občini Ljubljana Vič sta bili razvitejši industrija in obrt, narodni dohodek na prebivalca tam pa je bil nekaj

48 »Kakšna je združena občina?«, *Naša komuna, glasilo občinskega odbora socialistične zveze delovnega ljudstva Vič - Rudnik*, št. 1/1961, str. 2.

49 Prav tam.

50 ZAL, LJU 78, Občinski ljudski odbor Ljubljana Rudnik (dalje ObLO Ljubljana Rudnik), t. e. 2, Zapisnik 28. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev ObLO Ljubljana Rudnik, 16. 1. 1961, Razprava o združitvi občinskega ljudskega odbora Ljubljana Rudnik in občinskega ljudskega odbora Ljubljana Vič, str. 3, 4.

nad 250.000 dinarjev.[51] V novi občini je bilo nekaj manj kot polovica delavskega prebivalstva, preostalo je bilo kmečko. »*V primerjavi z drugimi občinami, ki so industrijsko bolj razvite, je to precej nezadovoljivo razmerje,*« so zapisali v *Naši komuni*.[52]

Gospodarska rast je bila hitrejša v mestnem predelu občine, medtem ko je bila industrija zunaj mestnega dela slabo razvita. A prav z združitvijo naj bi bili doseženi boljši pogoji za hitrejši razvoj podeželja.[53] Zato naj bi bila dolžnost občine, »*da bo nekatere industrije s sedežem v Ljubljani, predvsem tiste obrate, ki se v Ljubljani ne morejo razširiti, usmerjala na podeželska območja, kjer so potrebne majhne investicije in kjer je dovolj delovne sile*«.[54] Pri tem so upali, da se bosta mestni in podeželski del med seboj dopolnjevala, prvi naj bi vplival na hitrejši gospodarski razvoj, drugi pa prispeval surovinsko bazo. Skladno s tem so že v nekaj letih računali na povečanje družbenega proizvoda in števila zaposlenih. To pa naj bi občini omogočilo tudi večje vlaganje v objekte družbenega standarda.[55]

V občini je ob ustanovitvi obratovalo 12 večjih industrijskih podjetij ter 561 obrtnih podjetij in delavnic. Od vseh obrtnih

51 »Kakšna je združena občina?«, *Naša komuna, glasilo občinskega odbora socialistične zveze delovnega ljudstva Vič - Rudnik*, št. 1/1961, str. 2.

52 Prav tam.

53 ZAL, LJU 78, Občinski ljudski odbor Ljubljana Rudnik (dalje ObLO Ljubljana Rudnik), t. e. 2, Zapisnik 28. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev ObLO Ljubljana Rudnik, 16. 1. 1961, Razprava o združitvi občinskega ljudskega odbora Ljubljana Rudnik in občinskega ljudskega odbora Ljubljana Vič, str. 1.

54 »Kakšna je združena občina?«, *Naša komuna, glasilo občinskega odbora socialistične zveze delovnega ljudstva Vič - Rudnik*, št. 1/1961, str. 2.

55 ZAL, LJU 78, Občinski ljudski odbor Ljubljana Rudnik (dalje ObLO Ljubljana Rudnik), t. e. 2, Zapisnik 28. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev ObLO Ljubljana Rudnik, 16. 1. 1961, Razprava o združitvi občinskega ljudskega odbora Ljubljana Rudnik in občinskega ljudskega odbora Ljubljana Vič, str. 2, 4, 5.

podjetij in delavnic jih je bilo 39 v družbenem sektorju in kar 522 v zasebnem. Pet trgovskih podjetij je imelo 61 poslovalnic.[56] Poleg tega je bilo v občini 34 osnovnih šol, nižja glasbena šola, umetniško-čipkarska šola in gimnazija.[57]

Ker so se v eni občini znašla tako raznolika območja, so seveda zanimive tudi razprave ob združitvi. Na Rudniku so ob tem poudarjali, da združitve ne podpirajo zato, ker ne bi videli perspektive v Občini Ljubljana Rudnik ali ker ne bi bili zadovoljni z dotedanjim delom občine, temveč ker so videli, da bodo lahko zastavljene načrte lažje in hitreje uresničevali v močnejši občini.[58] Prav tako naj združitev občin ne bi potekala zaradi kakršnihkoli finančnih težav, temveč naj bi bila utemeljena s tem, da se združujejo občine s sorodnimi gospodarskimi težavami. V njej so videli možnosti za hitrejši gospodarski razvoj rudniške občine tako na področju industrije kot tudi kmetijske proizvodnje in za povečanje družbenega proizvoda.[59] Prav tako naj bi se izboljšalo upravno poslovanje nove občine, »*saj bo bodoča občinska uprava številčno manjša, vendar sestavljena iz najboljših uslužbencev združenih občin*«.[60] A očitno v bolje razviti Občini Ljubljana Vič niso bili popolnoma enakega mnenja, česar so se zavedali tudi na Rudniku. »*Včasih smo čutili rahlo bojazen nekaterih posameznikov z občine Vič do*

56 »Kakšna je združena občina?«, *Naša komuna, glasilo občinskega odbora socialistične zveze delovnega ljudstva Vič - Rudnik*, št. 1/1961, str. 2.

57 Prav tam.

58 ZAL, LJU 694, OK ZKS Ljubljana Rudnik, t. e. 1, a. e. 3, Poročilo na združitvenem plenumu ZK Občine Ljubljana Vič in Rudnik, 23. 1. 1961, str. 8.

59 ZAL, LJU 78, Občinski ljudski odbor Ljubljana Rudnik (dalje ObLO Ljubljana Rudnik), t. e. 2, Zapisnik 28. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev ObLO Ljubljana Rudnik, 16. 1. 1961, Razprava o združitvi občinskega ljudskega odbora Ljubljana Rudnik in občinskega ljudskega odbora Ljubljana Vič, str. 2.

60 Prav tam, str. 3.

enakopravne združitve, češ da bo Vič po združitvi na slabšem,« so zapisali in poudarili, da je tako gledanje kratkovidno.[61]

Medtem ko je na Rudniku sklep občinskega ljudskega odbora o združitvi temeljil na sklepih zborov volivcev, pa so na Viču predlog o združitvi najprej dali v razpravo tamkajšnjemu občinskemu ljudskemu odboru. Odborniki so pri tem ugotavljali, kakšne bodo družbene in gospodarske posledice. Zaradi velikosti nove občine so se spraševali o učinkoviti organizaciji, povečanju števila zaposlenih in vseh drugih stroškov, delitvi infrastrukturnih sredstev med mestne in podeželske predele, pa tudi o gospodarskih posledicah za viški del.[62] »*Kolikor bi to združevanje pomenilo poslabšanje ekonomske zmogljivosti občine, prav gotovo ne bodo prebivalci viške občine z veseljem sprejeli,*« so zapisali in dodali, da morajo biti zato dobro pripravljeni, če bodo šli na zbore volivcev.[63] Pri tem so se zavedali, da bodo razlike med posameznimi predeli še naprej obstajale, pa tudi tega, »*da sta obe občini, tako Rudnik kot Vič aktivni, in sicer občina Vič nekoliko več, občina Rudnik nekoliko manj*«.[64] A izpostavili so tudi politične razloge za združevanje, do katerega je prišlo »*na predlog višjih političnih in gospodarskih forumov*«,[65] ter pojasnili: »*Prav gotovo pa je, da moramo gledati tudi na to, kot se gleda v celi državi, da se nudi medse-*

61 ZAL, LJU 694, OK ZKS Ljubljana Rudnik, t. e. 1, a. e. 3, Poročilo na združitvenem plenumu ZK Občine Ljubljana Vič in Rudnik, 23. 1. 1961, str. 8.

62 ZAL, LJU 79, ObLO Ljubljana Vič, t. e. 91, a. e. 221, Zapisnik 49. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev ObLO Ljubljana Vič, 16. 1. 1961, Obravnava in sklepanje o predlogu sklepa o združitvi Občine Ljubljana Rudnik in Občine Ljubljana Vič, str. 5, 6.

63 Prav tam, str. 5.

64 Prav tam, str. 7.

65 Prav tam, str. 11.

bojna pomoč večje in manjše razvitih področij in odpravljanja razlik med mestom in vasjo.«[66]

Zagotovo je ob procesu združevanja prihajalo tudi do napetosti med obema stranema, kajti viški odborniki so med drugim povedali: »*Tovariši iz Rudnika imajo občutek, da to združevanje sprejemamo precej hladnokrvno, da hočemo mi ustvariti občutek, da gre za priključitev in ne za združitev.*«[67] Pri tem so se zavedali svoje gospodarske prednosti, saj naj bi bila njihova občina že prej »*rentabilna in ni živela na račun dotacij*«.[68] Težave so prav tako imeli s poimenovanjem in mnogi viški odborniki so menili, da bi se morala nova občina še naprej imenovati Občina Ljubljana Vič.[69]

Zaključek

Velika Občina Ljubljana Vič - Rudnik je zaživela kljub nekaterim opisanim težavam. Od petih novonastalih ljubljanskih občin je bila največja, vključevala je tudi največ podeželskega zaledja ter kljub nekoliko razviti industriji in obrti na Viču ohranjala svoj podeželski značaj. Zunaj mestnega dela je bilo v občini 192 naselij, ki so bila večinoma zelo majhna.[70]

Namero po enakomernejšem gospodarskem razvoju mestnih in podeželskih predelov, ki je bil eden od pomembnejših razlogov za združitev, je bilo težko uresničiti. Kot prvo je bilo združevanje občin predvsem politična želja, ne pa želja vseh, ki

66 Prav tam, str. 5.

67 Prav tam, str. 11.

68 Prav tam.

69 Prav tam, str. 8–12.

70 Leta 1961 je bilo 126 podeželskih naseljih te občine z manj kot 100 prebivalci, 52 z od 101 do 500 prebivalci in 11 z od 501 do 1000 prebivalci. Gl. *Statistični letopis mesta Ljubljane*, Zavod za statistiko in proučevanje gospodarstva, Ljubljana 1965, str. 39.

se jih je to vprašanje dotikalo. Oblast se je prav tako zmotila, da bo združevanje mestnih in podeželskih delov prispevalo h gospodarski rasti vseh. Mnoge razvojne težave in težave pri urejanju infrastrukture so izhajale tudi iz proračunskih omejitev, ki so se poglobile s prihodom gospodarske krize. Razvojna sredstva so se delila na večje območje, pri tem pa jih je pogosto zmanjkalo ravno za slabše razvite dele.

Zaradi obsežnega podeželskega zaledja je Občina Ljubljana Vič - Rudnik že ob ustanovitvi spadala med srednje razvite občine v Sloveniji. Imela je najmanjši narodni dohodek od vseh ljubljanskih občin, ki je ob ustanovitvi predstavljal le 14,2 odstotka narodnega dohodka vseh ljubljanskih občin. V letu 1967 je padel na deset odstotkov.[71] Nesorazmerje v razvoju mestnih in podeželskih predelov, ki je bilo prisotno od vsega začetka, se je z leti še nadaljevalo, vseeno pa je močno padal delež aktivnih prebivalcev, ki so se ukvarjali s kmetijstvom. Leta 1961 se je s kmetijstvom ukvarjalo 4969 aktivnih prebivalcev občine, leta 1971 pa je številka padla na 292.[72] V sedemdesetih in osemdesetih letih je občina gospodarsko zelo nazadovala. Leta 1970 je bila po narodnem dohodku na prebivalca med šestdesetimi slovenskimi občinami na 21. mestu, leta 1975 je padla na 25. mesto in leta 1978 na 48. mesto.[73] Leta 1988 je bila po višini družbenega proizvoda že čisto pri repu.[74]

71 David Petelin, »Družbena podoba Ljubljane v letih 1945–1965«, *Kronika*, št. 2/2017, str. 210.

72 *Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva 1971*, http://www.stat.si/publikacije/pub_popis_1971.asp, pridobljeno 2. 9. 2020.

73 *Dogovor o temeljih družbenega plana Občine Ljubljana Vič - Rudnik za obdobje 1981–1985, Družbeni plan Občine Ljubljana Vič - Rudnik za obdobje 1981–1985*, Skupščina Občine Ljubljana Vič - Rudnik, Ljubljana 1981, str. 38.

74 Tatjana Škrbec, *Družbeni proizvod in narodni dohodek v SR Sloveniji 1988*, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana 1990, str. 9.

Povzetek

V prispevku je predstavljen upravni razvoj območja nekdanje Občine Ljubljana Vič - Rudnik ter tudi gospodarske osnove in posledice, ki jih je upravno združevanje prineslo za razvoj območja. Z uvedbo komunalnega sistema leta 1955 je prišlo do večjih sprememb v organizaciji in obsegu občin. Njihovo število se je začelo zmanjševati, mestni predeli pa so se povezovali s podeželjem. Oblasti so želele z novo komuno k neposrednemu sodelovanju in upravljanju pritegniti najširši krog ljudi. Pomembna je bila tudi politična želja po odpravi socialnih in razrednih razlik ter razlik med mestom in podeželjem.

Leta 1955 se je tako začel proces združevanja Ljubljane z njenim podeželskim zaledjem, ki se je večinoma zaključil leta 1961. Občina Ljubljana Rudnik je ob ustanovitvi leta 1955 že kazala značilnosti opisanih upravnih sprememb, saj je poleg manjšega mestnega dela obsegala precejšnje podeželsko zaledje. Imela je pretežno podeželski značaj, gospodarsko je bila slabše razvita. Tudi Občina Ljubljana Vič se je začela širiti na podeželje, a v manjšem obsegu. Dobra polovica površine občine je spadala v mestni del, slaba polovica v podeželskega. Gospodarsko je bila nekoliko razvitejša, večina prebivalcev je bila zaposlena v industriji in obrti. Za obe občini je bila značilna slabo razvita komunalna infrastruktura.

Do združevanja s podeželskimi predeli je prihajalo tudi v naslednjih letih, februarja 1961 pa je prišlo še do združitve občin Vič in Rudnik. Eden od pomembnejših razlogov za združitev je bila znova želja po enakomernejšem gospodarskem razvoju mestnih in podeželskih predelov. Združena občina je bila največja od vseh ljubljanskih občin. Štela je 54.000 prebivalcev. Poleg manjšega mestnega dela je obsegala obsežno podeželsko zaledje, ki se je raztezalo zahodno in južno od Ljubljane. Nekdanji občini Ljubljana Rudnik in Dobrova sta

imeli izrazito kmetijski značaj, medtem ko sta bili v nekdanji Občini Ljubljana Vič razvitejši industrija in obrt.

Nesorazmerje v razvoju mestnih in podeželskih predelov, ki je bilo prisotno od vsega začetka, se je z leti še nadaljevalo. Mnoge razvojne težave in težave pri urejanju infrastrukture so izhajale tudi iz proračunskih omejitev, pri tem pa jih je pogosto zmanjkalo ravno za slabše razvite dele. Delež aktivnih prebivalcev, ki so se ukvarjali s kmetijstvom, je začel v šestdesetih letih močno padati. V sedemdesetih in osemdesetih letih pa je občina gospodarsko zelo nazadovala.

"The system of socialist democracy and development of the socialist economy strives for the formation of economically strong municipalities" or, How the Municipality of Ljubljana Vič - Rudnik Was Formed

Summary

The article deals with the administrative development of the area of the former municipality of Ljubljana Vič - Rudnik as well as the economic foundations and the consequences the administrative merging had on the development of the area. The implementation of the communal system in 1955 led to larger changes in the organisation and range of municipalities. Their number began decreasing, and city areas began connecting with rural areas. With the new commune, the authorities wanted to draw as many people as possible into directly participating and managing. The political goal of removing social and class differences between the city and the countryside was also important.

The process of merging Ljubljana with its rural hinterland thus began in 1955 and had largely ended by 1961. Upon its foundation in 1955, the Municipality of Ljubljana Rudnik was already demonstrating characteristics of the described administrative changes, since it already included a significant

part of the rural hinterland alongside the smaller city part. Its character was predominantly rural, and its economy was less developed. The Municipality of Ljubljana Vič also began expanding into the countryside, but in a smaller scope. A good half of the municipality's territory belonged to the city part, and the remainder belonged to the rural part. It was economically somewhat more developed; most residents worked in industry or craft. Both municipalities had a poorly developed communal infrastructure.

The merging with rural areas occurred in the following years as well. The municipalities of Vič and Rudnik merged in February 1961. One of the more important reasons for this merging was again the goal of achieving a more uniform economic development of city areas and rural areas. The merged municipality was the largest of all Ljubljana municipalities. It had 54,000 residents. Alongside its smaller city part, it encompassed an extensive rural hinterland spanning west and south of Ljubljana. The former municipalities of Ljubljana Rudnik and Dobrova had a distinctly agricultural character, whereas the former Municipality of Ljubljana Vič had better developed industry and craft.

The disproportionality in the development of city areas and rural areas, which had been present from the very beginning, only continued as the years went on. The numerous problems in development and in the construction of infrastructure stemmed also from budget limitations; they often ran out of funds particularly for less developed parts. The share of active residents working in agriculture began steeply falling in the '60s. In the '70s and '80s, the municipality experienced a strong economic regression.